

իրեւ ժողովրդական աւանդութիւններ, նրանք զգիւում են սրբէ Նշանակութիւնից այդ իրութուում, առաջան ուրիշ տեսակէւում այդ աւանդութիւնները, իրեւ ժողովրդական, ուրին իրենց մէջ ծանրատութեան որոշ շափ. եւ մեր յօդուածի վերաւայ այդ ցոյց առալով, մէնք առելի եւս, առանց կոսկածելու համոզաւում ենք, որ նրանք, այդ տեղեկութիւնները, միայն ժողովրդական աւանդութիւններից կորոր են քարտած լինել. — Պատուական շշանիների համար ապօպացուած մի առարկան երեւոյթ է, որ ժողովրդական յայտնի գործիչները վկայուում են ոչ միայն իրենց դորձաւութեան արժանի պատահ, ոյլ եւ շատաւելի, ըստ որում բազմաթիւ քաջարների քաջարի թափան արիւն ու զանազան ժամանակակից հայթեած գուշաւութիւններու մէջ կենդրանած են ժողովրդի երեւակայութեան մէջ միայն այն հետաք չուրել: որը շատ անդամ նոյն իսկ սովորական ցիքերով տղեկել, և ժողովրդի քնքոյց զգացմանընթարի, օրինակ կրօնական սրբութիւնների կամ մարտօնարկան դաշտավարների վրայ, եւայսից Մասնակութեան մեր խօսք առանց օրինակների վրայ կանգնենու, ըստ որում այդ մէջ զառ հեռու կը տաեկ զիմուուր հայրություն: Պատարի Գ. գրաւադիք յայտնի է, թէ Վահանն էր, որ Դաւիթի Պարտիկներից մաքրեց եւ կաթողկոնուած նորոց եւ տուեց. իսկ այս գործերը, ըստ աւանդութեան, կրօնական պատերազմի դրացանը, Վարդան Կատարեց: Դարձեալ Վահանն էր, որ Հայուսուած Եւաների նշանակութիւններ մէջը ըլքանեց եւ նրանց շնորհի դիմուրք Պարտիկներին երկար տարբներ, իսկ աւանդութեան մէջ Վարդանին է յատացործած այդ պատասխանական միջոցի գործադրութիւնը, մի հանդամներ, որը վարդանին երեք չի յարձաւուած, իրեւ անհմատ գորամարի Դարձեալ Վահանն էր, որ մատ լինելով Աւարտի, Խշտուուի եւ Խճեւացի իշխանների համար նրանց գունդեամբ Շիրամը անհմատավայ Վանադը մաքրեց Պարտիկ հայրահաններից եւ մոգերից. իսկ ըստ աւանդութեան Վարդանն է յիշեալ իշխանների օգնութեան վագնաներ եւ Շիրամի կատարությունը, իւ մեր թուում է, թէ Վահանի գործունեաւիւնն է, որ ժողովրդի երեւակայութեան մէջ գործունեան տեղի եւ անհմատութեան վերաբերման փախուելոց յետոց, հարգէն է գալիս մի շաբթ պատմինների մէջ յատացրած Վարդանին:

(Ծարունակելի)

ԳՐԻԳ. ՏԵՐ-ՊՈՎԼՈԽՆԵԱՆ

Ա Զ Գ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԹԻՒՎԱՆԻ ՈՒ ՏԻՒՐՈՒՈՒ ՀԱՅ ԳՐԱՄԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Ը-բ-ռ-ս-հ-ա-յ-ս-թ-ե-ա-շ-)

Ինդհանրապէս Դրանսիլուանից՝ եւ մասնաւորապէս Շուրեցնի հայ գաղթականութեան սկզբանարկուուն եւ միանդամայն եկեղեցւոյն կանգնեւուելուն պատմութեանն ու շնորհեանը կայսարեալ գաղափար մ'ուսնենալու համար, կընդօրինակիմ Տէր Սիմեոն Թորոսան ժողովրդապետն յօրինուած, ու Տէր Ցովշաննես հոգաբարձուելի ըստ մասին հասա թլթի վրայ, գրաւած յաշորդ տատ հետաքրքրական տեղեկութիւնները: Մատունին վրայ, սկեզօծ գրերով յաջորդ լատինական վեհանգակուր կեցած է.

LIBER NOMINA DOMINORVM
MERCATORVM QVI LIBEN
TER DEDERVNT PRO
ECCLESIA MARIAE NATÆ
EXTRVCTA INTVS
CONTINENS

որմէ կը հետեւի թէ մատեանն սկզբանապէս շնորհած չէ յետագայ յիշատակարաններուն, այլ պարզապէս եկեղեցւոյն շնորհեան օգնողներուն անուններն անոր մէջ անցնելուն համար: Ըստարձակ յիշատակարանը կը սկսի պատիւ: Յառաջաբանած թիւն կամ քանի քանի առաջից ըզգինանէ նորաշէն եկեղեցւոց, կամիմ աստանօր բացատրել թէ ոչ են նորա որք նախապէն սկսան առնել զնակութիւն ի գիշապարզաք այս, կամ թէ ոչ են յօրում անդուզ կատարեին զՊաշտօնն Աստուծց: Եցէ արքան որոշ Ա: Յաշուա բալութեան եւ իշման Հոյոց որդիւ ոոր է ձարձնու:

Յամի Տեան 1654 եւ ի թուաբերաւթեան Ակամեան ապգիս: Ամգ: Սկելքն արար առնել զընակութիւն աստանօր Ազպէն Մակ անուանի Հըրձ կուշեան, եւ եղալին իւր Վարդիկ: եւ զիսի սոցա եկն Սարտիրոն Գանտիրեան, եւ այլք բազումք յաջորդապէս: Յետ սոցա զիսի ոչ յորվ ամաց վասն իսուութեան եւ գորովման երկիրն Պալշտանաց, որ ի Գաղագաց, Բաթարաց, եւ այլց ազդաց վըշանապյր

եւ Շեր անունները իրանուած են ու անուններ: — Անդուն եւ Շերու:

Միմ (Կիրակոս), Սաղ (Սարգս), Կրտս (Կարսական), եւ լրիածն ունազականներ են այժմն ըրդականութիւնուն:

¹ Կարեկի է Վահան եւ Շիրոյ անունների հազմութեան մէջ եւ անունները կիրառան ենք, ժողովրդական առաջ կարու կարու, կարու կարու: Խեցու — փախուած կարու: Սարգիս, Գրիգոր, Կարուս, Կառու: Խոչու — փախուած կարու: Սարգիս, Գրիգոր, Կարուս, Կառու: Խոչուն է անուան կարու: Արքային (Արքայութ), 1889, թ. ապրիլ: Գրիգ. Ա. Պատերաքուր, էջ 55: եւ Հեռ առաքարար հնարքաւոր է վահանադ: եւ շիրոյ կամ վահանադ:

զանազան վշտօք. Հարկեցաւ ապդն մեր յիւրաքանչիւր Քաղաքէ Խոյս տալ եւ գիմել աստ ի Դրանսիլվանիայ, ողբ նախ աստանօր ի Ճռըճօվ արարին ըզգնակութիւն ընդ ամ յոլպվ, ապա աստի՞ ցրուեցան ընդ այլ Քաղաքս Դրանսիլվանիոյ, եւ ոմակը զինի դադարման խովովութեանն, դարձան անդրէն յերկիրն Պուտտանց, ոմակը մեացին աստ ի Ճռըճօվ մնչեւցայօր:

Պէտք Բ: Յալ-Դա ի-Ռէի Ք-Բունա-յից, ո՞ր սուսուոր է վել մնիս ի Ճանաւովիս Արքուս: Առաջն Հոգապարձ Քահանայ եղեւ Պատուելի Տէր Յօհանէսն Պօջանիք, եւ Պատ. Տէր Դաւիթի Վարիսն Յօհանէսն Եղեւ Պատուելի Տէր Յօհանէսն Պօջանիք, Ապա մնչ եփս բազմութիւնն այսոց յերկիրն Պուտտանց՝ եկն ընդ նոսա Գերապայծառ Եպիսկոպոսն իւրեանց, Մինաս Վարդապետն Զիլիֆտար ողու Կոչեցեան, եւ այլք բազում Քահանայք: որոց անուանքն են այսորիկ Պատ. Տէր Եղիպատ Սէլզօփի Մշնարաւ անուանեցեան, որ էր Աւագ Քահանայ ընդ բորդ Երկիրն Պուտտանաց: Պատ. Տէր Խաչատորն Ճըղպիսան Պատ. Պատ. Տէր Խաչատորն Ալագն: Պատ. Տէր Զատիկն: Պատ. Տէր Թորոսն Պատ. Տէր Մինասն Ասցի: Պատ. Տէր Արդանն Ասցի: Պատ. Տէր Խաչատոր Ալուլիմն: Պատ. Պատ. Տէր Արդանն Ասցի: Պատ. Տէր Սսուռածատուրն Խօնոյ Կիցշեանն, որ աստ Ճենանդրեցաւ ի նցին վերցիւեալ Մինաս Վարդապետէն:

Յետ սոցա գայ Գերապայծառ Եպիսկոպոսն Օգսէնտիոս Վրծարենց Պօջանիք: Սա Եղեւ պատճառ եւ սկիզբն Ալղաղառութեան: ապա ի մանէ Ճենանդրի Պատ. Տէր Ցակորն Լուսիկնան Ձիքրայինց, եւ մնայ աստէն ի Պաշտօնի Հոգաբարձութեան զան տան, եւ մեռափի ի ժամանակի ժանամանչուն աստ ի Ճուրճօվ, Յամի Տեառն 1719: Սեպտեմբերի 6: Պակելք, եւ մարդին սորին են թափեցեալք ի ներըց աստիճանացն Աւագ Խորանին յԵկեւեցայս: Յետ սորա Եկն Պատ. Տէր Սսուռածանոսն Տէր Միլէլիստեկնան Արմանիցի, եւ Կեցեալ աստէն զամն ութիւն, յետոյ Երթայ ի ըուգն Սիպիլիզ. եւ անտի յիպաշխալօվ, եւ անդ մեռանի: Հոսոկ յետոյ Եկն եւ Տէր Սիմեոնս Թորոսնեան, ի տոհմէ Ճռածեղեան. շարագրուս այսմ կնստակիս, ընդ Պատ. Տէր Յօհանէն Բօսայ Սիակն: ողբ այժմ գեռ կամք ի Պաշտօնի Հոգաբարձութեան Ժողովրդեանս Հայոց Ճուրճօվու: (Հոս կը լըննայ գեղեցիկ Խոտրդին ու կը շարունակուի ուրիշ տեսակ Նոտրդրուով. այսպէս.)

Աերց գրեալ Տէր Յօհանէն Քօսայ Սիակնեան, Հանգեաւ ի Քրիստոս Յամի Տեառն 1751, Մայիսի 14:

Եւ յաջրդեաց ի տեղի իւր Պատ. Տէր Դայեգանն Բիրուշայեան Դիմինիցի. զոր Տէր Աստուած Ընդ Երկիրն աւուրս պահեսցէ . Ամէն: (Քողովովն սարբեր տեսակ գիր):

Գերապարձի Տէր Սիմեոնն Թորոսի Չուածեղեան Վ. Աղքեափագօնն Հանգեաւ ի Քրիստոս Յամի Տեառն 1751:

Յամի Տեառն 1759ին, եկն Պատ. Տէր Յօհանէսն Արքահամի Օսպերիցն:

Պատ. Տէր Դայեգանն Տ. Բիրուշայեան վասն Տիւընդութեանը, բարով մաս առնելվի ի Ժողովրդենէ գնաց աստի, Յամի Տեառն 1766ին, ի Մամարք ի Օռատիայ Քաղաքն:

Յամի Տեառն 1766 եկն Գերապարձելի Տեառն Տէր Անգոնի ի Յօհմէ Բաղրապահանց Կողմանորդ Աւագերէց եւ Հովիւ:

Պատ. Տէր Յօհանէսն Արքահամի Օսպերիցն գնաց Էլիզաբէտի Քաղաքն 1774:

Յամի տեառն 1778, 12ին Սեպտեմբերի եկն տէր Ստեփան Սագուշափ Ավովիեան:

Յամի տեառն 1792 մարտի 13ին բարօվ մայ արևէրլով Գերհարդի տէր Անգոնի բարդուանեան զնաց Էլինարէդ Քաղաքն Ժողովրդապետ եւ Աւագերէց: (Ասից ետքը շղագիր բայց լնտիր ու միօրինակի)

Զիփի Հրաժարապեց ի Ժողովրդապետական Հոգուագետութեանէ տեղւցի այսորիկ գերյարդելի Տեառն Տէր Անտոնի բարդուապահան, եւ Ժողովրդեանս պաշտօնագ, եւ թափանձանօի ի տեղի նորա զայլ Հովիւ Հոգւոց ի Գերապայծառ Տէր Իգնատիոսի Պօմենեանեանց գաւակի եպիսկոպուսն, բացարձակ Հրամանաւ նշին առաջնորդայի բոլագանեալ եկն աստ Տէր Արդան բարդան Յամի տեառն 1792, ի 28 հոկտեմբերի, անմիշակն թուն Պատուելի Տէր Աստուածատի խօնայ նիկօշեան, որ ի վերց յիշեցաւ, վասն զի Յարութիւն Հայր նորա էր որդի դորա, եւ թուն քեռ գելյարդի Տէր Սիմեոնի Թորոսի Ջուածեղեան, քանչ մագուձ մայր նորին էր Հարազատ դուստր աննայի բեռ տորա, եւ ապա յառաջին աւուրս նշեմբերի ի տօնի ամենայն սրոց զինի ասելցին շարդրուական ճառ առ Ժողովրդւրդն յանձնն էաւ զինի բեռն Ժողովրդապետի. եւ մացեալ աստէն զաւուրս ինչ առ կարեկարգել շինարկուական պատուիրանին՝ գարձաւ անդրէն յեղիսաբերի թագոլիս, ուստի

եկեալն էր զառաջինն. Հուսկ յետոյ յամի տեառն 1793 ի 24 Յունվարի կարգաւորեալ զի՞ր իրողութիւնն, եւ ընդ ինքեան բերեալ զշարկառ կարասին անտի, ուր տարեալ էր զիշակութիւն հոդաբարձ քահանայի զքսան եւ եօթն ամս, համա անդրէն այսր ի յիսուն եւ յերրորդ ամի իւր կենաց առ ի տալ զպաշտօն յանձն տակեալ ժողովրդապետական հոգաբարձութեան, որոյ տացէ ամենազթած տէրն զցի, զշօդի գիտութեան եւ հանձարց առ ի բարեւրոց կատարել զգ ործ պաշտամանն ի փառուանուան իւրց՝ յօքուտ ժողովրդեան՝ եւ ի փրկութիւն անձնն:

Նշն վերցրդեալ գերազայծառ եպիսկոպուառն Տէր իգնատիոն Պօթեանեանց կատարելով զնախնի խոստումն իւր յամի տեառն 1793 մերկորդ օրն գեկնամբերի ի մայուսաթղաքն գրոժ տուեալ ձեռագիր նամակաւն, զի վերց անուանեալ տէր ժարագան յարութիւնի բառայեան գժողովրդապետա ասա եղեալ հայոց անուանեաց, եւ արար կամնիկոս իւր եպիսկոպուական տաճարին որ ի պէկիլիկոս, տալով նմա զարանութիւն առ ի կրել զքեն հանդերձան, եւ ունել զմենարդոյ անուն, որք այդպիսից վայեմն:

Այս այս Տէր վարդան յարութիւնի բարայեան գնացեալ աստի ի պէկիլիկոս յեպիսկոպուական բաղազ յամի տեառն 1794 յառաջնում աւուր ամենան հոկնեմբերի եղ ի ձեռու վերցացացեալ գերազայծառ եպիսկոպուամին գդաւանումն աղջափառ հաւացու երդամար հանդերձ, եւ ապս յերկորդում աւուր զինի կրկնեց զնոյն գաւանումն առաջի գերազաց գրիդիւլումն զնուանուրեալ նախ կամնիկոսական հանդերձիք մեծաշոք հանդիսութեամբ առաջի բացմանիւթիւ ժողովրդեան յեպիսկոպուական տաճարին մուծեալ նատուցաւ յաջու, եւ ի դաս այլ կանոնիկոսաց: (Այս յաջորդէ ուրիշ տեսակ գիր:)

1801. die 17° Maij տէր Ստեփան Վագուլսի Ակոփեան գժողովրդապետական երդամն համապահի կերպին եկեղեցն վար զնէլով եղեւ հոլիվ այսինքն բարգուշուշ ժողովրդեան:

Յամի տեառն 1803 ծ 28° Յուն եկե տէր Յակոբ ո. հ. սիրացու խաչատրի Խագուգի եկեղեցի կամ օգնական, զըր տէր Աստուած ընդ երկեան աւուրը պահեսցէ:

1809 die 26 Augusti հանգեաւ ի քրիստոս զի. տէր վարդան բարօի ի բաղազն Եղիսարէդօրին: (Ուրիշ տեսակ գիր:)

1825 die 24 Aprilis մէկ շաբաթին հիմնաւութեանը ետէվանց հանգեաւ ի Տէր գի. Տէր Աթէփան սագուարի Ակոփեան, ընծայիլէ շուրջով սէնդ միջուշը, ապրիլէ 72 տարի. Եղիկ ձուրձով 22 տարի ինչպէտք գարեւան, ինչպէտք բլեպանուշ 25, եւ այսաւու ինչպէտք քահանա ապրիլէ 47 տարի ամենին խնար, բարեկամ, եւ սիրելի ըլուօվ, յօյս ունինք. Թէ Ստուծցալ սիրելի Եղիկէ:

1825, die 15° July եղեւ ընտրութիւն բլեպանուցամեեան, եւ ձուրձով Ա. միգուշի հայոց Պ. հասարակը միաբան վօգաւանվ, եւ մէկ խօսք, եւ ումիշը մեեամբ ընտրեց ժողովրդապետ զՏէր Ակոփը Տիրացու խաչատրի եօգագիւնին քօվ այս ժողովրդեանը հօգեւորապետական պէտ ամիկս ծարաիէ, օր արժանի Եղիկ բլեպանուցամեեան ընտրութեան մէջ արդինք, եւ մէնցնակը ըլուօվ, զժողովրդապետական էրդամը վարդըսավ եկեղեցուն մէջ ամենին գիմաց 1825 die 14° Augusti, cum Investitura զիոր Տէրքէղը Մահոնակ գարձուցան խուցացիէ գի. Տէր Աթէփան գէւամիշ ձուրձօվի վիճէ Արքիմիտակոն, եւ Աֆարօվի բլեպատուշ. Խագուլլագագոր Եղիկէ գ. Տէր Միկայէլ շամր գանօնիք Արքի Տէրք եւ սագեձի մաճ. բլեպանուշ. յիշէ ալ Տէր Ակոփը այս Աթէրէի, գարստի, եւ Աստու ածապաշտ, ու էղբարսի ժողովրդեանը մէջ հետ ո. հ. գ. Տէր Աթէփանին 22 տարի խազաղ ապրիլէ. Թէ այսուհետեւ ընդ որ եւ ինչ տարիք պի ապրի Աստուց գիմաց է գիտէլի, յայու ամենայնի ամենայն կրտպիկ կամ Տէտան օրդնեալ Եղիկի: Այս Տէր Ակոփը է թօնը ալ վերցիշեալ Տէր Աթէփանին Տէր մէլքիսէտէկեան ուրծանցի, ոչ գորա որդին էր զապիկն, գորա դուսար էր վէրսն, գորա որդին է Տէր Ակոփ (այս անունին տակը կեցած է իր յասուկ ձեռքին նշանը. ընել է թէ նիք գրած է այս բաները, 1825 die 24 Aprilis-էն սկսած) Ճ. հ. Յ. եւ ծարս ամենից: (Այսից եաքն սորիշ տեսակ գիր:)

1825 die 6° 10th եկն Տէր Յօսէփ բրօսան եղիսարէդացի համաօդնական, զօր Տէր Ստուծուած ընդ երկեան ավուրը պահեսցէ: (Այս յաջորդէ ուրիշ գիր:)

Յամի Տէտան 1828ին Անիսի 2ին եկավ ձուրձօվ Անսմիգլուց ժօղու վարդապետ Պ. Տէր Օհաննէս Կորպուէան ի հաեց բաղա-

Քեն կերպայ որ էր որդի Ա. Մանուկի գործութեան եւ է մայր ստրա Պիքը. մայրամ մըրզացայեան, ի կարգադրութենէ գերայպայծար եպիսկոպոսէ Նէկոցղայիսո գօվաշեան, որ եղեւ ի քաղաքն կերլց Տամնլ վեց Տարի հցիկեւոր քայչանայ գարէլն եւ իրէք տարի աղպայ գարօնինան Փիլօզփիայ բրժէսոր. իշգալադ էղավ յիշեալ Տէր օչնանէսը ի գերարգելի Տէր ըսմէփանէտ գետմէշն գործոնի արժանագր արքի տիանէնն եւ Ալֆարօնի բրէպանօշէն, եւ ժօրօվարգապեական էրդումի վար դրավ էկեղեցուն մէշ ամէնին դիմաց 1828թ 10մա Ասցու Եպիսկոպոսի Տէրքէդումով, զոր տէգրէդումը մանճընակ գարձուցածէ եւ խօսեցուցիլ յիշեալ երագէելի Տէր ըսմէփան գէտմէշը, այս գօվինի սաստուծազայտ եւ նղայրասէր ժօրոյրգեանը, պարգեւէ յիսուսը ի վերուոտէ երկեան կեանք, օր կարնայ ըզձէրածը տակի ժօրվարդը սաստուծցվլ տված իշխանութենով իմաստութեամբ կարավարէլու։

Այս տարբեր տարբեր գրերով ու այլ եւալ լիցաւա գրուած միջնիկեալ սարեկութենէն ետք կը շարուակուի Տէր Սիմեոնին պատմութիւնն — իւր սկզբնական մաքուր նոտր գրով ու մաքուր լիցաւաը — յաջորդ պրակ-ներու մէջ։

Վորակ Գ. Յանկու Տէրոյ ժամանացնէն, իսմ Եկէլչոյոյ Նախնանակէն պարտ է գիտել, զի մերային ստուեն զեկեղեցի ու ունէն, այլ ի վարձու կալեալ զտուն մի անդ մատուցանէին զնսուածային Պաշտօնն, մինչեւ ի գալուստն Տեառն միասայ վարգապեանն. ապա՞ բազում ողջանօք եւ պարգեւօք Հազիւ կարացին ստանալ զմստուսին զայն որ էր հիմեցեալ եւ շինեալ յումենէն Աստուածաէր քահանայէ գէրդգ գէրէնձիփի հոչեցելց, զրոյ անունն եւ մակադիրն գտաք ի գրան բակին մատրանն այնորիկ այսիին կերպին գրեալ լատիներէն։ Hoc Coemeterium Georgius Ferencii Sacerdos, in sepulturam peregrinorum fieri Curavit. Anno 1637. 9. Maij. Բայց զայս մատուռս պիտի թէութեամբ տուեալ էին ի ձեռն Հայոց Կիւղապարպացիքս, զի վայշելցն նովառ մինչեւ Նէկեանէ ժամանակ զի չուեցնին յայլ ուրեք, յայնմ ժամանակի պարտուոր լիցին թողուլ ի մատրանն այնմին զմի բոլոր գեեսա Պատարագի իւր սարօքն։ Ընդ վերցրեալ թէութեամբ մնաց ամն հողմա, պատ Յամի Տեառն 1717. Ապրէլի 6. ի գալ կերպապայծար Գէորգեայ Մարգնանի կոչեցելց Եպիսկոպոսն՝

պայտարութեան պատճառաւ. բառնի նցն վերցրեալ թէութիւնն, եւ հաշտին Հայքը ընդ մատուռ հարիւր եւ քսան Հովնական Փլորիիք, այնպիսի կերպիւ, զի մնացէ մշտնչենապէն նցն մատուռն ի ձեռս Հայոց որպէս զի վայշելցն ազատաբար՝ առանց իւիք արգելման, եւ պահնման։ որպէս յայր է ի թթվայն նցն կերպայծար Խափիսկոպոսին գէորգեայ, զոր ի վերըն կոնդակին բառ առ բառ դայ ընդ օրինակեալ ապա՝ տիրելով այսիմ առտարանս պագին մերում, ոչ համարտացեան վասն յոյժ փերադցն դոցն, այլ՝ յամի Տեառն 1722. նորոգ են զնա եւ առնեն մեծագնն. սովաւ եւս ոչ շատացեալ, այլ Յամի Տեառն, 1730, եւ Հայոց թվ. ամէթ. Ապրիլի 25. քահեալ զնցն վերցրեալ նորոգեալ Նէկեղեցն, սիսան ի նմին տեղող հիմնարկել եւ շինել զայս Հովնակաւոր նորաշէն Նէկեղեցիս Բայց թէ որպ յաղագաւ կամ պատճառաւ՝ եղեւ պատճառեցեալ շնուռն սորին, հետեւի կարգաւ ի հետագայ Պրակս։ Պէտք. Դ: Յանկու ոչնչ ուր էվին դարձաւ շնարակ և Յամի Տեառն 1726. Հոկտեմբերի 4. մինչ առաքեցայ ի գերապայծառ Ցովհաննէն Անդայիլի Նեպիսկոպոսէ սաս ի ճուրճօվ ի հոգ արարածութիւնն ժողովածեանս եւ առանելով լոցցին սէրն եւ լիցերառանդու-թիւնն որ առ Աստուած ունէն, յայդ ուրախ էի, եւ օրըստօրէ աճիւր սիրտ իմ եւ զուարձան այր ի վերայ Ժերմենանցութեան նոցնին, բայց ի միւս կողմանէն Նէկեղեց սիրտ իմ, վասն այն զի զպատշաճաւոր Նէկեղեցի ոչ ունէն, ուր զիշեցւ սուրբ արարողութիւնն արձակապէս կարեւաք կատարել, վասն այսորիկ բազմից յառաջարկէի նոցն որպէս զի հարկաւոր իմ է ունիլ նոցն լողմէնագնն Նէկեղեցի։ Բայց այսու մենայնի ոչ կարացի զնուած շարժել, այլ՝ զինի երից ամաց առնելով իմ ուխտ երթաւց ի հովնակաւոր ուխտասեղին, որ կոչէ Մարիացէլ. Եղեւ զի ի ժամ շուելցս զայս բան սասցի նոցն. եթէ կամիք զի ընդ ձեզ աստ մինայցնեմ, ինդրեմ զի զայլ Նէկեղեցի արասլիք. սապա թէ ոչ՝ գտանելով ի մարիացէէ, ոչ եւս գամ առ ձեզ, այլ մնալց եմ ի կեռլայ. Զինի երթաւցս ժողովելք ի միասն յաւուր երկու շաբաթի Յարութեան Տեառն, եւ զինորհուրդ արարած ընդ միեւնան՝ իմացն սիկլըն արարին յերկորդամ աւուր զինմ արկանեւ. Յորոց եղեւ վերակացւ Պատ. Տէր Օհանն Քասպ Ահաբեան. Աղաւայ Մանուկն Արբահամեան եւ Աղաւայ Յակոբն Կիգօչի Լուսիկեան։ Միջնոր-

դութեամբ սոցին շինեցաւ հիմն եկեղեցւոյ մինչեւ յերես երկրի: Ապա՝ աղաւանագ բովանդակ ժողովրդեանն յանձն էտո զվերակաւ ցութեանն Պաշտօնն Աղաւաց Ղաղարն Օհանան եւ Աղաւաց Գրելունն Կիմ օչի Լուսիկեան: սոքա եղեն աշխատողք գրեթէ յամենայն իրա պիտոյից, յաղագս շնման եկեղեցւոյ ի սկզբանէ մինչեւ յաւառն:

Զվեմ օրհնեալ ի ներքը Հիման եկեղեցւոյս, անօրինամեմն գերապայծ առ Եփսիկոպոսին Զօրիկը Գրիգորին, եղ Պատ. Տէր Ստուփնոնոս Աքիայի Կուշեցեալն, որ էր աւագ երէց ի գաւառիս ճուրմաջու մաճառաց աղդին:

(ՄԱՅԻ ԷՌ ԷՌ ՆԻ Տ.՝)

ՅՈՎՀ. ԱՆՁԹԻ

ՈՒՂԵԳՐԱԿԱՆ

ԱՐԱԿՈՎՈՒՆ ԼԵՐՈՅՆ ՏԵՇ (ՏԵՐ-ՆԵՐ-Ն-ԲԵ-Ն-)

Գ.

Այտած ենք Դարեւակի Հռչակաւոր ձորն եւ մեր երեք զյոյ ձիերը գեռարութեամբ կը ձգեն կառըք. ճանապարհը թէեւ լայ է՝ բայց միշտ եւ հետպիտեալ աւելի ու աւելի դէպ ի վեր կ'ելլէ: Չորին այս մասը՝ ուղամվիրական ճանապարհը ամենահետապքրագիտն է. այստեղ մարդ չի կնար բնութեան ահեղ եւ վիմիքարի տեսարանները դիմուել առանց նարին հիացաւմ զգաւու: Բուս հետեւակ մը հետեւակ կերեալ կը պատկերացնէ այս պատմական ձորի տեսքու:

“Ես ոյինչ կը ճանշնամ այս ձորէն աւելի հցակապ, կը գրէ ուսւ ճանապարհորդը. այստեղ ամեն ինչ մեծայազմ է: Ամեն բայց՝ երկրի կարողութիւնն երեւան կը հանէ: Անուային տեղեր՝ անսպոր բարձրաթենէ գրեթէ ուղաձիգ կերպով վար իշնալիքն անզոր անուած կազմութիւնն անզոր, անկարող էակ մը կը նկարի կազմութիւնն անզոր, անկարող էակ մը կը պատկերացնէ կը պատմական ձորի տեսքու:

“Դարաւոր Հռչականը մնայլ եւ գաման, կանդնած կը մրափին աներեր խաղաղութեան

մէջ, Աննց Հաղարամեայ բաց, հպարտ լանջ-քըն անվկանու կը պահպանէ իր մէջ ծած-կուած դալունիքը: Այս բարձրաբերձ լեռներն, իրենց ձիւնէ թագերով պատկուած բարձուն-քէն՝ գուոզ կերպով կը դիտեն շրջապատը, կարծես իրենց սպառնական մեծութեամբն Հապարտացած: – Աննց մրցակից շունն միայն մրցիկներ եւ ծիւնի փոշիներն են, որ իրենց հետ ապարագին կուի մղել կը յանդունին: Այս “պահպան հսկաները վար կը թօդա-փեն իրենց վրայէն պաղ, ճերմակ ծածկոցը՝ շնորհելով զայն խորունկ վիհերու եւ ծերպե-րու, եւ ամբողջ տարիներ այն վերաբռնի տակ ծածկած կը պահէն զանոնք:”

“Այսուղի կերպի նշաններ չեն երեւար. միայն արծիւն է, որ եթերային բարձրութեանց մէջ ստաւունելով մի վայրիկն երեւան կ'ելլէ եւ կամ արտագամէ ծծեռնակն, որ շտապաւ հեռու հռնու կը դիմէ:”

“Դարեւակի ձորը՝ կատարեալ լուսթեամբ լի հսկական գագաթի մը պիտի նմանէր, եթէ վարն, ան հուն խորութեան մէջ պղպջանող Եւրեն իր կատարի մնանինով արմող այս ա-նեղ կիրճը չաղմէրը: Բայց Տերերն ալ անոր կը ներդաշնակի իր վայրենի մեծութեամբը: Տեսէք թնակէ կատարողէն կը նետառի նա՝ մէկ ժայռէն միւս ժայռը, կը ցատկէ, ժիղոսներ կը հանէ, կը մրիմշէ, կը փրփռայ եւ անսվոր ու-ժող կը ձգտի իր անձուկ անկարծնէն գարս պրծնի, իր պղողը, միկրագ զնի հոհաները իսր-ծես ժայռերու վայրենի բնութիւնն իրենց մէջ կը ցայտեցնեն:”

“Ճարաւային երկինքն որ նեղ շերտի նման, միայն վերէն իր հապցու դէմքը կը ցացնէ, լցու չ'արձակեր Տերեկի մէջ: Աստղերը չեն հա-մարձակիր ներու նայիլ եւ նոյն խկ պայծառ արեգը հնա իր խտաղիչ մատագայթները չէ խաղացներ:”

“Ահագին քարեր զարդացի նման պտտոցը-նող այս հզօր գետին սոսկալի կարկաչը սար-սափ եւ ան հուն շիղութիւն կը պատճառէ ուղեւորին: Կատաղած արիստի նման նա մէկ անդէն միւս անել կը նետուի, վայրագորէն կ'ստառած իր անկողինն մէջ ցրուած խորու ժայ-ռերու վայր եա կը ցատկէ փրփռած, գուալով եւ թա կուրճը սարի պէս վեր բարձրացը-նելով, եւ ապա կիվառապատի ուժով գարձեալ կը նետուի, կը հսանի մինչեւ այս ժայռերու անենարաբձր հետերը, եւ անկից իրեւ մնանջող ջրվէժ կը խցանայ անդունիք մէջ, կամ ուր-